

การฟื้นฟูตำราพระโอสถพระนารายณ์ เพื่อการส่งเสริม
และศึกษาศิลปวัฒนธรรมอย่างบูรณาการ*
RESTORATION OF TAMRA PHRA OSOT PHRA NARAI FOR INTEGRATIVE
PROMOTION AND STUDYING OF ARTS AND CULTURE

รัชพล แยมกลีบ*, บุญยุนช นาคะ

Ratchapon Yamkeep*, Boonyanuch Nakha

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Thai khadi Research Institute, Thammasat University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: ratchapon@tu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การฟื้นฟูตำราพระโอสถพระนารายณ์ เพื่อการส่งเสริมและศึกษาศิลปวัฒนธรรมอย่างบูรณาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและฟื้นฟูตำราโอสถพระนารายณ์ และศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ที่เป็นการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ โดยศึกษาในพื้นที่ ตำบลโพธิ์ตรุ อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ซึ่งมีผลิตภัณฑ์โอท็อปที่สำคัญของตำบลได้แก่ผลิตภัณฑ์ทางการดูแลสุขภาพ เช่น ยาหม่องสมุนไพร ประคบสมุนไพร ยาหอม โดยนำเอาตำราโอสถพระนารายณ์มาประยุกต์ปฏิบัติจริง ผู้วิจัยใช้แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Area) แนวคิดผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกรอบในการศึกษา จากการศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 คน และวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) พบว่า ตำราโอสถพระนารายณ์ นำมาใช้ในชีวิตประจำวันในปัจจุบันมีมากที่สุด 4 ตำรา ได้แก่ ยาทาพระเส้น พระอังคพระเส้นตึงให้หย่อน น้ำมันมหาจักร ยาหอมคุม ซึ่งบทความนี้ได้จำแนก ในมิติวัตถุดิบ ประโยชน์ และสรรพคุณ เพื่อการฟื้นฟู ร่วมกับการศึกษาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลโพธิ์ตรุ ในการสืบสานภูมิปัญญาด้านสมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์ ซึ่งพบว่ามีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมด้านการแพทย์แผนไทย ดังนั้นเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด บุคลากรด้านการแพทย์ นักการตลาด และสำนักวัฒนธรรม ควรเข้ามามีส่วนร่วมทำงานในทุกมิติอย่างบูรณาการ เพื่อการสร้างให้เป็นพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น รวมไปถึงการสร้างการรับรู้และการวิจัยด้านการตลาดเกี่ยวกับผลตอบแทนทางสังคมในลำดับต่อไป

คำสำคัญ: การฟื้นฟู, ตำราโอสถพระนารายณ์, ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

Abstract

This research article, titled Restoration of Tamra Phra Osot Phra Narai for Integrative Promotion and Studying of Arts and Culture, aims to study and restore 'Tamra Phra Osot Phra Narai' (The Medicine Recipe Book of Narayana) while examining the local community's involvement with efforts to promote Thai arts, culture, and wisdom, by integrating knowledge of

social sciences and health science. The research was conducted in the local community of Pho Tru Sub-district, Mueang Lop Buri District, Lopburi Province. Several main OTOP (One Tambon One Product) items of this sub-district, such as Yah Mong (herbal balm), Pra Kob Samun Prai (herbal compress balls), and Yah Horm (cardiotonic medicine), are crafted by applying the recipes found in Tamra Phra Osot Phra Narai. In this research, the authors applied the concepts of cultural area development, cultural entrepreneurship, creative economy, and community participation as the research framework. Based on the literature review, an interview with the group of six participants, and participatory action research, the authors identified four recipes from Tamra Phra Osot Phra Narai commonly used in people's daily lives, namely Yah Ta Phra Sen, Phra Angkop Phra Sen Tueng Hai Yon, Numman Mahajak, and Yah Horm Dum. In this research article, the authors categorized the acquired information into the dimensions of raw materials, medicine-making methods, and restorative properties. The authors also investigated the operations of the Community Enterprise of Herbal Farmers of Pho Tru Sub-district and their contributions to the continuation of the local wisdom in herbal medicine from Tamra Phra Osot Phra Narai. The results revealed that the Community Enterprise of Herbal Farmers of Pho Tru Sub-district has sufficient potential to be characterized as cultural entrepreneurs in Thai traditional medicine. Therefore, in order to maximize benefits, medical persons, marketing professionals and cultural agencies should collaborate integrating knowledge and strengthening the space. Moreover, the findings also suggested that future research should focus on raising public awareness and conducting marketing research on social return.

Keywords: Restoration, Tamra Phra Osot Phra Narai, Promotion of Arts and Culture

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์และเภสัชกรรมของไทยถือกำเนิดและสั่งสมมาพร้อม ๆ กับการเกิดของประเทศไทยในฐานะรัฐชาติ ผ่านประวัติศาสตร์ที่มีการประกอบสร้าง ปรับปรุง เพิ่มเติม ตลอดจนการผสมผสานจากอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากภายนอก การแพทย์และเภสัชกรรมของไทยจึงมีลักษณะเฉพาะตัวเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้นราวพุทธศักราช 1800 - 1998 แทบไม่ปรากฏจารึก ตำราหรือเอกสารเกี่ยวกับการศึกษาด้านเวชกรรมและเภสัชกรรมมากนัก หากมีการกล่าวถึงก็มักเป็นการกล่าวในลักษณะทั่วไป มิได้ลงรายละเอียดเฉพาะเจาะจง จนในสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้เริ่มมีหลักฐานขึ้นสำคัญทางประวัติศาสตร์ปรากฏขึ้น หลักฐานชิ้นหนึ่งได้บันทึกภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรไว้อย่างเป็นระบบ หลักฐานชิ้นนั้นมีชื่อว่า “ตำราโอสถพระนารายณ์” ตำราโอสถพระนารายณ์ที่มีประวัติศาสตร์สืบทอดตั้งแต่สมัยอยุธยาขึ้นได้ถูกรวบรวมไว้มากถึง 81 ขนาน (สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์แผนทางเลือก, 2555) เป็นยาที่ปรุงถวายพระนารายณ์มหาราช และพระบรมวงศานุวงศ์ ลักษณะที่โดดเด่นของตำราโอสถพระนารายณ์คือการเป็นยาที่ปรุงจากเครื่องยาหลาย ๆ อย่างรวมกัน ด้วยว่าแต่ละอย่างในตำราทำหน้าที่แตกต่างกันไป มีทั้งที่เป็นตัวยาลึกที่แสดงฤทธิ์ ตัวยารองหรือยาช่วย ทำหน้าที่เสริมฤทธิ์หรือลดความเป็นพิษของตัวยาลึก แต่ละขนานมีสรรพคุณแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีการวิจัยเกี่ยวข้องกับสรรพคุณสมุนไพรที่เป็นส่วนผสมหลักของตำราโอสถพระนารายณ์ที่ได้ฟื้นฟูทั้ง 4 ตำรา เช่น น้ำมันมหากัณมีส่วนผสมที่คาดว่าจะลดอาการปวดได้ (โชติกา แห่มบันเทิง, 2565) พระอังคพระเส้นตึงให้หย่อนมีสรรพคุณของไหลที่จะช่วยลดการปวดเมื่อย (รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล และคณะ, 2550) ยาทาพระเส้นมีฤทธิ์ลดปวดและต้านอาการอักเสบ

(มนตรีปาจารย์ ญ ร้อยเอ็ด และคณะ, 2562); (กริทัต กนกกิงสตาล และคณะ, 2563) และแก่นจันทร์แดงส่วนผสมหนึ่งของยาหอมคุม มีฤทธิ์แก้ไข้ (สุนันทา ศรีโสภณ, 2560)

ในตำราพระโอสถพระนารายณ์หากพิจารณาจะเห็นว่า ส่วนใหญ่เป็นการใช้สมุนไพรสดในการปรุงยาขึ้นเพื่อใช้ในทันที และยังไม่มีการศึกษาถึงประสิทธิผลของการใช้ยาที่ผ่านการปรุงไว้แล้วในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาถึงประสิทธิผลของยาว่าเมื่อทิ้งไว้ประสิทธิผลของยาจะลดลงตามระยะเวลาในการเก็บรักษาหรือไม่ และด้วยวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่มีคนไปด้วยความเร่งรีบ การปรุงยาเพื่อใช้ในทันทีจึงเป็นเรื่องที่ไม่สะดวกและสอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน การพัฒนาต่อยอดโดยการปรุงยาและเก็บรักษาไว้ในรูปแบบที่สามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานาน สะดวกต่อการใช้ เช่น ในรูปแบบของครีมบรรจุหลอด ลูกประคบไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งจะต้องใช้การบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ และการร่วมมือระหว่างเจ้าขององค์ความรู้ทรัพยากร และผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาในการรักษาให้ดำเนินต่อไป

กล่าวได้ว่าตำราโอสถพระนารายณ์มิได้เป็นเพียงภูมิปัญญาไทยที่เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย หากแต่ยังสะท้อนถึงการผสมผสานตำรายาสมุนไพรในการแพทย์แผนไทยเข้ากับการแพทย์แผนปัจจุบันได้อย่างลงตัวอีกด้วย ในขณะที่ปัจจุบันแนวโน้มของการใช้ยาพื้นบ้านถูกทดแทนด้วยการใช้ยานำเข้า หรือยาที่ผลิตจากสารเคมี สารสังเคราะห์ต่าง ๆ ซึ่งมีการศึกษาวิจัยในหลายประเทศที่สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ยาสังเคราะห์เป็นระยะเวลานานจะส่งผลต่อร่างกายในทางลบ หรือไม่สามารยใช้ยาในขนาดเดิมในการรักษาและมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มปริมาณยาขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นในการศึกษาฟื้นฟูตำราพระโอสถพระนารายณ์ เพื่อการส่งเสริมและศึกษาศิลปวัฒนธรรมอย่างบูรณาการนั้น จะช่วยให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและวงการแพทย์ให้หันกลับมาใช้ยาสมุนไพรไทยซึ่งเป็นทางเลือกสำคัญของการดูแลสุขภาพที่สอดคล้องกับบริบท วิถีชีวิตของคนไทยได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและฟื้นฟูตำราโอสถพระนารายณ์
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ที่เป็นการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้สามารถจำแนกวิธีการดำเนินการวิจัยได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นการวิจัยจากเอกสาร จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “ตำราโอสถพระนารายณ์” ในแง่มุมต่าง ๆ ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ วัตถุดิบ ขั้นตอนวิธีการปรุงยา ตลอดจนข้อขัดแย้งระหว่างเอกสารชุดต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนที่สอง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) (อิระวัชร จันทรประเสริฐ, 2539) เพื่อให้ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ครอบคลุมทั้งมิติเชิงลึกและเชิงกว้างโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ในชุมชนที่มีการนำตำราโอสถพระนารายณ์มาประยุกต์ปฏิบัติจริง โดยดำเนินการตามทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Area) แนวคิดผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกรอบในการศึกษา

การศึกษารุ่นนี้จะศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพร ตำบลโพธิ์ตรุ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ในประเด็นการสร้างการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพร การมีส่วนร่วมของชุมชนการอนุรักษ์ เผยแพร่ และ ผลการดำเนินงานของการทำกิจกรรมร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

ประชากรในการศึกษา ใช้การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์จากกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ และการสืบสานตำราจากผู้แทน จำนวน 6 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านสมุนไพร ผู้เชี่ยวชาญด้านพื้นที่และสิ่งแวดล้อม ผู้นำในพื้นที่ ผู้นำหน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และผู้ประกอบการ

ผลการวิจัย

1. ตำราพระโอสถพระนารายณ์

ตำราโอสถพระนารายณ์ เป็นตำราที่รวบรวมตำรายาหลวงและยาที่มีชื่อเสียงในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมัยใกล้เคียงไว้ด้วยกัน มีบันทึกไว้อย่างมีแบบแผนและระบุวันที่ทรงใช้ยาไว้ในบางตำรับ ในอดีตการเก็บเครื่องยาสมุนไพรเป็นหน้าที่ของหมอ เช่นเดียวกับแพทย์หลวงที่จะได้รับพระราชทานยามแดงและกระบองแดง เพื่อแสดงอาญาสิทธิในการเก็บเครื่องยาสมุนไพรได้ ทว่าทั้งพระราชอาณาจักรไม่เว้นแม้แต่ในบ้านเรือนของผู้หนึ่งผู้ใด ซึ่งสมุนไพรดังกล่าวย่อมเกิดและเจริญเติบโตโดยธรรมชาติ

1.1 ตำราพระโอสถพระนารายณ์ สามารถแบ่งได้เป็น 4 ตอน ที่มีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 ว่าด้วยสมุฏฐานแห่งโรคและการประกอบยา เป็นทฤษฎีพื้นฐานของ การแพทย์เภสัชกรรมแผนไทย ตามความรู้ของของแพทย์โบราณและการประกอบยาตามแบบโบราณได้อย่างสิ้น ๑

ตอนที่ 2 ว่าด้วยความผิดปกติของธาตุทั้งสี่และยาแก้โดยอธิบายอาการและโรคต่าง ๆ ที่เกิดจากความผิดปกติของธาตุทั้งสี่และยาแก้ 31 ขนาน ซึ่งธาตุที่ผิดปกติมีทั้งธาตุพิการและธาตุแตก โดยธาตุพิการจะมี 2 ลักษณะ คือ หย่อน ที่หมายถึงการลดลง และกำเริบ ที่หมายถึงการเพิ่มขึ้น โดยจะเริ่มจากความผิดปกติของเตโชธาตุ (ธาตุไฟ) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) วาโยธาตุ (ธาตุลม) และภวธาตุ (ธาตุดิน) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ว่าด้วยตำรับยาที่มีชื่อเรียก โดยบางส่วนจะเรียกชื่อตามแพทย์ผู้ปรุงยา และบางส่วนเรียกชื่อตามสรรพคุณของยานั้น ในส่วนนี้จะมีรายละเอียดสรรพคุณ และวิธีการใช้ยาจำนวน 34 ขนาน

ตอนที่ 4 ว่าด้วยตำรับยาน้ำมันและยาขี้ผึ้ง รวมทั้งสิ้น 17 ขนาน โดยเป็นยาน้ำมัน 15 ขนาน และยาขี้ผึ้ง 2 ขนาน ส่วนนี้เป็นส่วนสุดท้ายของตำราพระโอสถพระนารายณ์

1.2 การสืบสานรักษาและปรุงยาตามตำราพระโอสถพระนารายณ์

ในปัจจุบันได้มีการรื้อฟื้นการปรุงยาตามตำราพระโอสถพระนารายณ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากทั้งด้วยตำราที่ใช้ภาษาเมื่อ 300 กว่าปีมาแล้ว และการหาสมุนไพรที่ตรงตามตำรา ปัจจุบันมีสมุนไพรที่เรียกชื่อเหมือนกัน แต่เป็นพืชคนละชนิดกันเป็นจำนวนมาก เช่น หล้าใต้ใบ ลูกใต้ใบ จำเป็นต้องใช้ให้ถูก การที่จะเข้าใจในการใช้สมุนไพรในลักษณะดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีความรู้ในทางเภสัชกรรมแผนไทยเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ เครื่องยาบางอย่างเป็นสมุนไพรที่มีกฎหมายห้ามนำมาใช้ อาทิ ใคร้เครือหรือเครื่องยาที่เป็นสัตว์วัตถุบางชนิด เช่น น้ำมันเสือโคร่ง นอแรด เขากูย ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสัตว์ที่อยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์ หรือเสี่ยงขั้นวิกฤตต่อการสูญพันธุ์ ดังนั้นจึงมีทั้งกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายของไทยในการห้ามใช้สัตว์วัตถุเหล่านี้

อย่างไรก็ตามในเบื้องต้นได้มีการฟื้นฟูยาตามตำราพระโอสถพระนารายณ์แล้ว 4 ตำรับ ได้แก่ ยาทาพระเส้น พระองค์บพระเส้นดั่งให้หย่อน น้ำมันมหาจักร และยาหอมคุม ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่ายาสามตำรับแรกเป็นยาใช้ภายนอกซึ่งจะเกิดอันตรายต่อร่างกายได้น้อยกว่ายาชนิดรับประทาน ต่อเมื่อได้ศึกษาวิธีการผลิตยาทั้งสามตำรับแรกจนพอที่จะเข้าใจในลักษณะของการใช้สมุนไพรตามตำรา และทดลองผลิตใช้จนได้ผลดีแล้ว จึงได้มีการผลิตยาหอมคุมซึ่งเป็นยาชนิดรับประทานขึ้นเป็นตำรับต่อไป โดยมีการทดสอบประสิทธิภาพของยาจากสถานการแพทย์แผนไทยประยุกต์ และศูนย์แห่งความเป็นเลิศทางการวิจัยแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ตลอดจนภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับโรงพยาบาลพระนารายณ์มหาราช ศึกษาประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาทาพระเส้นในการรักษาโรคข้อเข่า

เชื่อมปฐมภูมิเปรียบเทียบกับยาครีมทาแก้ปวด พบว่า ยาทาพระเส้นตามตำราพระโอสถพระนารายณ์มีประสิทธิภาพในการบรรเทาอาการปวดเทียบเท่ากับการใช้ยาครีมทาแก้ปวดที่เป็นยาแผนปัจจุบัน แต่ยาทาพระเส้นทำให้คุณภาพชีวิตของผู้ป่วยข้อเข่าเสื่อมปฐมภูมิดีขึ้น และมีความปลอดภัยในการใช้ติดต่อกัน ผู้ป่วยจึงมีความพึงพอใจในการเลือกใช้ยาสมุนไพรมากกว่า จึงเป็นการยืนยันถึงประสิทธิภาพของยาที่สามารถเป็นทางเลือกที่เทียบเท่ากับยาแผนปัจจุบัน

1.3 ชำระตำราพระโอสถพระนารายณ์

1.3.1 น้ำมันมหาจักร มีส่วนผสม สรรพคุณ คุณสมบัติเฉพาะของเครื่องยาแต่ละชนิด พบฤทธิ์ ด้านจุลชีพ จากเครื่องยาหลายชนิด เช่น เทียนดำ และ สารสกัดเมทานอลจากผลดีปลี ยับยั้งการเจริญของเชื้อสาเหตุของหนอง เช่น *Staphylococcus aureus* น้ำมันหอมระเหยจากเทียน ข้าวเปลือก และเทียนตาตุ๊กแตน การบูร น้ำมันผิวมะกรูด แสดงฤทธิ์ยับยั้งแบคทีเรีย ขณะที่ฤทธิ์ด้านการอักเสบและรักษาแผลพบว่าสาร thymoquinone และน้ำมันจากเมล็ดเทียนดำยับยั้งการหลั่งสารที่ทำให้เกิดการอักเสบหลายชนิด เช่น thromboxane B2, leucotrien B43 เทียนข้าวเปลือก ดีปลี และสารสกัดผลเทียนตาตุ๊กแตนด้วยน้ำมันงา (สารออกฤทธิ์คือ carvone) รวมถึงสารกลุ่ม furanocoumarins จากผิวมะกรูดก็มีรายงานแสดงฤทธิ์ลดอาการอักเสบเช่นกัน ส่วนน้ำมันงามีรายงานว่า ลดอาการอักเสบและทำให้แผลในปากหนูขาวหายได้ และยังช่วยเร่งการหายของแผลเปิดและแผลไฟไหม้ นอกจากนี้พบว่าซีฟิงน้ำมันงาช่วยให้แผลตัดฝีเย็บในช่วงคลอดลูกหายได้ ทั้งหมดนี้แสดงว่าน้ำมันงามีประสิทธิภาพในการลดอาการปวดเมื่อย ลดอาการอักเสบ และรักษาแผลจากฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย ฤทธิ์ลดอาการอักเสบ เร่งการหายของแผล ซึ่งควรทำวิจัยทางคลินิก เพื่อให้มีหลักฐานเชิงประจักษ์ นำไปสู่การใช้ อย่างแพร่หลายต่อไป

1.3.2 พระองค์พระเส้นตั้งให้หย่อน สรรพคุณของลูกประคบสูตรนี้ มีผลลดอาการอักเสบที่กล้ามเนื้อซึ่งเกิดจากส่วนประกอบในลูกประคบ ได้แก่ 1) ไพล มีสารออกฤทธิ์หลายชนิด ทั้งน้ำมันหอมระเหย และสารสีเหลือง Cassumunoids สาร D และ สาร butanoids ตัวอื่นที่มีฤทธิ์ด้านการอักเสบ เมื่อนำมาใช้น้ำมันหอมระเหยถูกความร้อนจะระเหยออกมา และสารอื่น ๆ ในสภาพเรซิน ที่ไม่ละลายในน้ำ แต่หลอมเหลวเป็นของเหลวได้เมื่อมีความร้อนจากไอน้ำ 2) เปลือกอบเชย มีฤทธิ์ด้านการอักเสบ และในขณะเดียวกัน จะดึงกลืนไพลให้คงอยู่นานกว่าใช้ไพลอย่างเดียว จึงถือว่าเสริมฤทธิ์ 3) เทียนดำ สาร thymoquinone และน้ำมันจากเมล็ดเทียนดำยับยั้งการอักเสบ ซึ่งน้ำมันเทียนดำออกมาแสดงฤทธิ์ได้ เพราะการนี้ทำให้น้ำมันหลอมเป็นของเหลว และ 4) พลับพลึง การใช้แผนไทยตามปกติ นำใบลงไฟให้ตายนึ่ง พันตามอวัยวะที่เคล็ดยอก บวม จากการสัมภาษณ์พบว่าน้ำจากใบมีฤทธิ์ลดอาการอักเสบและยับยั้งเชื้อ ดังนั้นการนึ่งใบใส่ในลูกประคบ ทำให้น้ำในใบออกมาช่วยในการลดอาการด้วย และน้ำในใบอาจทำให้เกิดการระคายเคืองผิว ดังนั้น การนึ่งใบจึงควรนึ่งหยาบ ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้ น้ำในใบออกมามากเกินไป จนระคายเคือง

1.3.3 ยาทาพระเส้น ยาตำรับนี้ มีการตั้งตำรับเหมือนยารับประทาน แต่พบว่าการออกฤทธิ์แตกต่างจากการรับประทาน โดยเฉพาะพริกไทย ซึ่งมีฤทธิ์ลดปวดและด้านการอักเสบเมื่อรับประทาน ซึ่งน่าจะเกิดจากส่วนผสมหลัก คือ 1) สาร piperine ที่เป็นอัลคาลอยด์หลัก แต่การสูดดมจะทำให้อาการปวดลดลง โดยสารออกฤทธิ์หลักคือน้ำมันหอมระเหยของพริกไทย พบว่าอายุรเวทอินเดียใช้ผงพริกไทยตำผสมน้ำมันงาทาบริเวณที่เป็นอัมพาต และให้โดยการสูดดมเพื่อช่วยกระตุ้นในคนไข้โคม่า 2) มหาหิงค์ เป็นสารสกัดจากพืชที่ละลายได้ดีในแอลกอฮอล์ และเมื่อสูดดม มีผลลดคลายกล้ามเนื้อเรียบในทางเดินอาหารและลดอาการท้องอืดท้องเฟ้อ มหาหิงค์ขับลมลงด้านล่าง ทำให้เกิดการผายลม และลดแรงดันในทางอาหาร ซึ่งอาจมีส่วนทำให้แรงดึงตัวในกล้ามเนื้อแขนขาลดลง และลดอาการปวดลงตามหลักทางฟิสิกส์ และ 3) น้ำมันหอมระเหยของข่า กระชาย ตะไคร้หอม มีฤทธิ์ลดอาการอักเสบ เมื่อให้โดยวิธีกิน สารสกัดแอลกอฮอล์อาจถูกดูดซึมได้ผ่านผิวหนังไปยังตำแหน่งที่มี

การอักเสบได้เพราะขณะที่มีการอักเสบ หลอดเลือดมีการขยายตัวอยู่แล้ว และแอลกอฮอล์ก็มีส่วนทำให้มีการดูดซึมได้ดี สารเหล่านี้จะถูกดูดซึมผ่านผิวหนังไม่มากนัก ดังนั้น จึงไม่สามารถรักษาการอักเสบที่อยู่ลึกลงไป แต่การดูดซึมผ่านการดม อาจทำให้น้ำมันหอมระเหยสามารถดูดซึมเข้าสู่กระแสเลือดผ่านเยื่อจมูกได้ง่ายกว่าทางผิวหนังบริเวณที่ทา แม้ว่าปริมาณน้ำมันหอมระเหยของแต่ละชนิด อาจไม่เพียงพอต่อการออกฤทธิ์ลดอาการอักเสบ แต่การที่มีน้ำหอมระเหยหลายชนิดเข้าด้วยกัน จึงอาจเกิดการเสริมฤทธิ์กัน และยิ่งอาจเป็นไปได้ว่า น้ำมันหอมระเหยอาจกระตุ้นแกน hypothalamic-pituitary-adrenal (HPA) ในไฮโปทาลามัส ที่มีบทบาทควบคุมผลกระทบของความเครียดต่อการทำงานของร่างกาย และผลิตฮอร์โมนกระตุ้นต่อมหมวกไตให้หลั่งคอร์ติซอล Cortisol ที่รับผิดชอบในการลดการตอบสนองการอักเสบของระบบภูมิคุ้มกันตามธรรมชาติ กลไกเหล่านี้น่าสนใจที่จะพิสูจน์ให้มีหลักฐานที่ประจักษ์ชัด ที่อาจอธิบายกลไกการออกฤทธิ์ของยาทาภายนอก และอาจทำให้มีการประยุกต์การให้แบบดม แทนการกิน เพื่อลดอาการข้างเคียงต่อไป

1.3.4 ยาหอมดุม ตำรับนี้ไม่มีงานวิจัยศึกษาทั้งตำรับ จึงได้วิเคราะห์การออกฤทธิ์ของตัวยาในตำรับ พบว่า แก่นจันทน์แดง แก้ปวด แก้ไข้ แก่นจันทน์แดง และสารกลุ่ม xanthones ในดอกบุนนาค มีฤทธิ์ลดอาการอักเสบ สาร xanthone และสารฟลาโวนอยด์ในจันทน์แดง สารนี้ น้ำมันหอมระเหยจากดอกพิกุล มีฤทธิ์ต้านออกซิเดชัน จากฤทธิ์เฉพาะตัวสังเกตได้ว่า ส่วนใหญ่ออกฤทธิ์รวมไปในทางลดอาการอักเสบ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าฤทธิ์ลดไข้ น่าจะเกิดจากการลดอาการอักเสบ ซึ่งก่อให้เกิดอาการไข้มากกว่า และหลายตัวมีฤทธิ์ต้านออกซิเดชัน จึงน่าจะมีผลต่อการกำจัดของเสียพวก oxidative stress ที่เกิดขึ้นขณะมีไข้ได้อีกด้วย

ภาพที่ 1 น้ำมันมหาจักร

ภาพที่ 2 พระอังคอบพระเส้นตึงให้หย่อน

ภาพที่ 3 ยาทาพระเส้น

ภาพที่ 4 ยาหอมดุม

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมศิลปะ ภูมิปัญญา ตำราโอสถพระนารายณ์

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย เพื่อสืบสานภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรมอย่างตำราโอสถพระนารายณ์ เป็นกระบวนการที่มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน

การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลดงโพธิ์ตรุ นำโดยคุณเครือวัลย์ ก้านลำไย วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ ประเมินศักยภาพภายในชุมชน จัดตั้งวิสาหกิจอย่างมีวัตถุประสงค์ และรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ในขั้นต้นเริ่มเล็งเห็นถึงปัญหาของคนในชุมชนที่บางส่วนยังยากจนและขาดรายได้ โดยเฉพาะหลังจากเหตุการณ์วิกฤติการณ์น้ำท่วมปี 2554 ที่ทำให้คนในชุมชนขาดรายได้จากการทำเกษตรกรรม กสิกรรม เมื่อวิกฤติการณ์ดังกล่าวคลี่คลาย คนในชุมชนจึงหารือกัน จึงได้วิสาหกิจชุมชนที่ผนวกรวมระหว่างความรู้ ความเชี่ยวชาญของประธานวิสาหกิจกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ทำเกษตรกรรมเป็นหลัก จนเกิดเป็นการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลดงโพธิ์ตรุ และผลักดันผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์เข้าสู่สถานพยาบาล โดยเน้นหลักการ “รวมกันซื้อ รวมกันขาย” กล่าวคือ ในแต่ละฤดูกาลของการผลิตสมุนไพร สมาชิกแต่ละคนจะร่วมลงทุนในสัดส่วนที่เท่ากัน เพื่อให้มีกำลังซื้อวัตถุดิบ/กล้าพันธุ์สูง มีกำลังต่อรองให้ได้ราคาต้นทุนที่ต่ำลง เมื่อผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์ได้ จึงแบ่งกำไรที่ได้จากการขายสู่สมาชิกผู้ลงทุน

แม้วัตถุประสงค์ของวิสาหกิจชุมชนจะดำเนินไปในลักษณะรวมกันซื้อ รวมกันขาย อย่างไรก็ตาม วิสาหกิจก็ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกที่อาจไม่ได้มีทุนทรัพย์เข้ามารวมกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมอันจะสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ในขณะเดียวกันก็เป็นการหนุนเสริมห่วงโซ่อุปทานการผลิตสมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยสมาชิกกลุ่มที่มีได้เป็นผู้ร่วมลงทุนทรัพย์สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้ปลูก สมาชิกกลุ่มนี้จะมีหน้าที่รับกล้าพันธุ์สมุนไพรมาปลูกในพื้นที่ของตนเอง แล้วนำกลับไปขายให้วิสาหกิจในราคาที่ตกลงกันไว้ ซึ่งในบางครั้งอาจได้ราคาสูงกว่าราคาตามท้องตลาด 2) ผู้ช่วยผลิต สมาชิกกลุ่มนี้จะมาร่วมลงแรงในกระบวนการผลิต อาทิ การปอกผิวมะกรูด การหั่นการล้างสมุนไพร ซึ่งจะได้รับค่าแรงเป็นรายวัน 3) ผู้นำไปขาย มีหน้าที่รับสินค้าและผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์ไปขายตามท้องตลาด

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเกิดความคล่องตัวมากขึ้นจากการสนับสนุนโดยไม่หวังผลประโยชน์จากหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล กรมการปกครอง โรงพยาบาล โรงเรียน และมหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนการดำเนินงานในบทบาทที่แตกต่างกัน บางหน่วยงานให้การสนับสนุนเป็นวัสดุอุปกรณ์สำหรับการดำเนินงานวิสาหกิจ บางหน่วยงานให้การสนับสนุนเป็นการอุดหนุนผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากตำราโอสถพระนารายณ์ และที่น่าสนใจคือบางหน่วยงานให้การสนับสนุนเรื่องการสร้างความยั่งยืนผ่านการเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัย

ขั้นที่ 2 พัฒนาวิสาหกิจชุมชน

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนถูกทำใน 3 ระดับ คือ 1) พัฒนาคน กล่าวคือ คนในชุมชนและผู้นำวิสาหกิจชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ทรัพยากรบุคคลที่มีในชุมชน เลือกสรร/จัดการบุคลากรดังกล่าวให้สอดคล้องกับงานผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากตำราโอสถพระนารายณ์ เด็กและเยาวชนในชุมชนได้รับการปลูกฝัง เรียนรู้เกี่ยวกับการผลิตสมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์ วัยรุ่นผู้หญิงเป็นแรงงานในการผลิต วัยรุ่นผู้ชายเป็นแรงงานในการขนส่งผลิตภัณฑ์ และผู้สูงอายุเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านงานฝีมือที่ต้องใช้ความละเอียด 2) พัฒนาระบบงาน สร้างกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสร้างการรับรู้ และกระจายสินค้าในช่องทางที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่เป็นการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แบบขายปลีก ขยับขยายสู่การผลักดันสินค้าไปยังหน่วยงานราชการอย่างเช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย และ 3) พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพในหลายด้าน ทั้งคุณภาพของสมุนไพรสดและสมุนไพรแห้งที่นำมาใช้เป็นวัตถุดิบ

ขั้นที่ 3 ขั้นสร้างความยั่งยืนให้กับวิสาหกิจ

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลโพธิ์ตรุ เป็นหนึ่งในไม่กี่วิสาหกิจชุมชนที่มีอายุเกิน 10 ปี แม้จะไม่ใช่วิสาหกิจชุมชนขนาดใหญ่ มีอัตราการเติบโตสูง หากแต่เป็นวิสาหกิจที่มีเสถียรภาพในการดำเนินงาน และมีความสามารถในการเลี้ยงตนเองได้ของสมาชิกที่อยู่ในวิสาหกิจ จนอาจกล่าวได้ว่าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลโพธิ์ตรุ เป็นวิสาหกิจที่มีกระบวนการสร้างความยั่งยืน กระบวนการสร้างความยั่งยืนสะท้อนผ่านรูปธรรมที่ชัดเจนหลายประการ อาทิ

1. การส่งต่อองค์ความรู้ให้กับผู้คนทุกช่วงวัย ในความเข้าใจทั่วไปการส่งต่อองค์ความรู้มักถูกกระทำผ่านคนรุ่นเก่าที่มีประสบการณ์ถ่ายทอดไปยังคนรุ่นใหม่ที่ยังมีองค์ความรู้ไม่มากนัก แต่ได้ส่งต่อองค์ความรู้มีหลายทิศทาง ทั้งการส่งต่อองค์ความรู้ไปยังเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาในพื้นที่ตำบล โดยปลูกฝังผ่านตำราเรียนในช่วงการเรียนการสอน ขณะเดียวกันก็มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้สูงอายุในชุมชนที่ไม่เคยมีประสบการณ์ด้านการผลิตสมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์มาก่อน ผ่านการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุประจำตำบล

2. การขยายการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ จากเดิมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลโพธิ์ตรุจะผลิตและจำหน่ายเฉพาะผลิตภัณฑ์หรือยาตามตำราโอสถพระนารายณ์ อาทิ น้ำมันมหาจักร ลูกประคบ ยาทาพระเส้น เท่านั้นแต่ในปัจจุบันที่การจำหน่ายผลิตภัณฑ์เดิมมีเสถียรภาพแล้ว ประกอบกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ค่อยสู้ดี ชาวบ้านมีความต้องการปัจจัยทางเศรษฐกิจมากขึ้น ทำให้วิสาหกิจชุมชน ปรับตัวสู่การจำหน่ายสินค้าและบริการที่ครอบคลุมกระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นน้ำยันปลายน้ำ ห่วงโซ่อุปทานต้นน้ำได้แก่การจัดการวัตถุดิบสมุนไพรทั้งสดและแห้งเพื่อจัดจำหน่าย กลางน้ำคือการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ยาและสมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์ ปลายน้ำคือจัดการระบบจำหน่ายทั้งการขนส่งและการจำหน่ายในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งออนไลน์และออฟไลน์

3. การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง ในปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลโพธิ์ตรุ มิได้ทำเพียงแค่รวบรวมองค์ความรู้สมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์เท่านั้น แต่มีความคิดที่จะรวบรวมความภูมิปัญญาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวลพบุรี โดยเฉพาะชาวลพบุรีสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อาทิ ภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม การละเล่น และศิลปะการต่อสู้ เพื่อให้เผยแพร่ ให้บริการ และจัดจำหน่ายเมื่อมีเทศกาลสำคัญภายในจังหวัด เช่น งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช งานบุญ ตลอดจนงานแสดงศิลปวัฒนธรรมที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐ เป็นต้น

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์การดำเนินงานการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการสืบสานภูมิปัญญาโอสถพระนารายณ์ ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม พบว่ามีผลการศึกษาน่าสนใจต่อการอภิปรายดังนี้

1. บทบาทของชุมชนในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรม การสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์ มิได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไร้ราก เลือนลอย หากแต่มีความยึดโยงกันกับบริบททางสังคมและผู้คนในพื้นที่ เข้ามาปฏิสัมพันธ์กัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยร้อยเรียงให้ตำบลโพธิ์ตรุ จังหวัดลพบุรี กลายเป็นพื้นที่สำคัญที่สามารถสืบทอดวัฒนธรรมการใช้ตำราโอสถพระนารายณ์ได้ สอดคล้องกับแนวคิดของซุนยะ โยชิมิ (Yoshimi, S., 1992) ที่ให้ความหมายของพื้นที่ทางวัฒนธรรมว่า เป็นเวทีที่เกิดการกระทำระหว่างกันทางสังคม เป็นการปะทะ ประสานกัน และก่อให้เกิดการสร้าง ความหมายตลอดเวลา พื้นที่ใดที่มีการปะทะ ประสานกันมากก็ย่อมมีการไหลเวียน แลกเปลี่ยน (สนับสนุน) และผลิตซ้ำทางความหมายมากกว่าพื้นที่ที่ไม่มี

บทความนี้จึงวิเคราะห์พื้นที่วัฒนธรรมออกเป็น 3 ระดับที่ผู้คนมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศ และมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ได้แก่ 1) ภูมิวัฒนธรรม เป็นบริบทของพื้นที่ในลักษณะที่เป็นภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ที่

ตำบลโพธิ์ตรุเป็นพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง มีแหล่งน้ำธรรมชาติอาทิ แม่น้ำ หนอง บึง อีกทั้งยังตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนเมืองซึ่งเป็นพื้นที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจที่สำคัญ สิ่งเหล่านี้เอื้อต่อการทำการเกษตร ซึ่งพืชสมุนไพรก็จัดเป็นหนึ่งในผลผลิตที่สามารถเจริญงอกงามได้จากพื้นที่ภูมิศาสตร์รูปแบบนี้ 2) นิเวศวัฒนธรรม คือ พื้นที่ธรรมชาติที่ผู้คนมาตั้งถิ่นฐาน เป็นบ้าน เป็นเมือง โดยมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติร่วมกัน สร้างความรู้ร่วมกันในด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกัน รวมทั้งการกำหนดแบบแผนในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในพื้นที่ตำบลโพธิ์ตรุ จังหวัดลพบุรี ก็มีการแบ่งปันความรู้และทรัพยากรเกี่ยวกับการทำการเกษตรและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มาจากสมุนไพร ตามตำราโอสถพระนารายณ์ และ 3) ชีวิตวัฒนธรรม เป็นชีวิตของผู้คนในชุมชนที่เรียกว่า บ้าน ความเป็นบ้าน ซึ่งในกรณีศึกษาชิ้นนี้ การสืบทอดภูมิปัญญาตำราโอสถพระนารายณ์ ถูกกระทำผ่านชุมชนที่เข้ามามีความสัมพันธ์ทางสังคม อยู่ร่วมกันในพื้นที่อยู่อาศัยจนเกิดเป็นองค์ความรู้ สืบทอดมาอย่างยาวนานไม่ต่ำกว่า 3 ชั่วคน

2. การสืบทอดภูมิปัญญาตำราโอสถพระนารายณ์ในฐานะผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของ แมค โคลสกี ดี (Mc Closkey, D., 2006) ที่กำหนดคุณลักษณะของผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ดังนี้

2.1 เป็นผู้ตื่นตัวกับโอกาสที่จะเกิดขึ้นจากปัจจัยทางทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลโพธิ์ตรุ เกิดขึ้นได้จากการน้อมรับและหยิบฉวยโอกาสจากภาครัฐ ที่สนับสนุนให้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน บนพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมที่มีในชุมชนซึ่งคือภูมิปัญญาสมุนไพร ต่อยอดจนเป็นวิสาหกิจที่สามารถเลี้ยงชีพตนเองได้ผ่านการสืบสานภูมิปัญญาด้านสมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์

2.2 มีความคิดสร้างสรรค์จากแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน อาจกล่าวได้ว่า การมีอยู่ของสมุนไพรและความรู้ด้านสมุนไพรจะไม่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนได้เลย หากผู้นำและบุคลากรมิได้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ต่อยอดผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพื่อกระจายออกสู่ตลาด

2.3 มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานและสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายทางวัฒนธรรมในลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงกันได้ โดยแต่ละชุมชนได้มีการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายทางวัฒนธรรมจากพื้นที่อื่น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่ข้างเคียงภายในจังหวัด หรือร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแพร่ความรู้ไปยังสถานพยาบาล สถานศึกษา ทั้งในพื้นที่จังหวัดลพบุรีและพื้นที่ต่างจังหวัด

2.4 มีทักษะโน้มน้าวใจทำให้ผู้อื่นเกิดความสนใจและมีส่วนร่วม (เช่น อาสาสมัคร) การหาแหล่งทุนสนับสนุนการดำเนินงานจากภายนอก และการบริจาค และสิ่งอื่น ๆ หลังจากการขับเคลื่อนชุมชนแล้ว ผู้นำวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลโพธิ์ตรุ ได้มีการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เท่าที่เป็นไปได้ ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ แรงงาน เวลา เพื่อให้การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่ง ๆ

2.5 มีความรอบคอบ เชื่อมั่นในตนเอง และคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและการจัดการเพื่อความยั่งยืนในทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน ในกรณีนี้ผู้นำวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลโพธิ์ตรุ ดำเนินงานของวิสาหกิจโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ระยะยาวตลอดปี มีการวางแผนการทำงานเป็นระยะ สอดคล้องกับสภาพดินฟ้าอากาศ และฤดูกาลที่ผันแปร และที่สำคัญยังดำเนินงานของวิสาหกิจโดยคำนึงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม อาทิ การสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย จุดแยกขยะ การปลูกสมุนไพรด้วยระบบออแกนิก

3. การนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กล่าวคือ การพัฒนาในปัจจุบันที่เรียกได้ว่าเป็นสังคมทุนนิยม เป็นการผลิตสินค้าระดับมวลชนในระบบโรงงาน สินค้าที่มีลักษณะเหมือนกันได้ถูกผลิตออกในจำนวนมากจนกระทั่งวันหนึ่งเมื่อสินค้าระดับมวลชนล้นเกินความต้องการของตลาด ท่ามกลางตลาดการแข่งขันทางธุรกิจทั้งภายในและต่างประเทศที่ยังดุเดือดอย่างต่อเนื่อง แต่การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบล

โพธิ์ตรุ ได้จุดประกายให้สร้างสรรค์ของมนุษย์กลับมาถูกให้ความสำคัญ ผ่านการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปยาที่มียู่ ทั้งทรัพยากรทางวัตถุอย่างพืชพรรณสมุนไพร และทรัพยากรทางวัฒนธรรมซึ่งได้แก่วิถีชีวิตและการปรุงยาตามตำราโอสถพระนารายณ์สู่การสร้างสรรค์ต่อยอด เพื่อเพิ่มบทบาท และความสามารถในเวทีธุรกิจ จนเรียกได้ว่าเป็นการสร้างระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากทรัพยากรที่มียู่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และศูนย์สร้างสรรค์และออกแบบ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) ที่ได้ให้นิยามว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์ ตลอดจนการใช้ทรัพยากรเชิงปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ตลอดจนการสั่งสมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ หัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การพัฒนาคุณภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้นผลิตภัณฑ์ด้านสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยยังสอดคล้องกับขอบเขตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในประเทศไทย ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ที่อ้างอิงจากรูปแบบของ UNCTAD เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจที่ตรงกันเพื่อประโยชน์ในการวัดขนาดทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ของไทยอีกด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

1) จากการศึกษาและฟื้นฟูตำรายาโอสถพระนารายณ์ สรุปได้ว่า ตำราโอสถพระนารายณ์ นำมาใช้ในชีวิตประจำวันในปัจจุบันมีมากที่สุดอยู่ 4 ตำรา ได้แก่ ยาทาพระเส้น พระอภัยพระเส้นตึงให้หย่อน น้ำมันมหาจักรยาหอมดม 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่เป็นการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์สุขภาพนั้น ได้มีการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรตำบลโพธิ์ตรุ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี เป็นแกนหลักในการสืบสานภูมิปัญญาด้านสมุนไพรตามตำราโอสถพระนารายณ์ ซึ่งมีศักยภาพเพียงพอสำหรับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมด้านการแพทย์แผนไทย ในด้านการสืบทอด นอกจากนี้มีพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์แล้ว ยังมีผู้นำที่เข้มแข็ง และมีการจัดการกลุ่ม ความร่วมมือระหว่างสมาชิกได้ดี ทั้งนี้ มีข้อเสนอแนะคือ บุคลากรด้านการแพทย์ การตลาด และวัฒนธรรม ควรเข้าร่วมมือกันทำงานอย่างบูรณาการ และอาจจะต้องสร้างการรับรู้และมีการวิจัยด้านการตลาดเกี่ยวกับผลตอบแทนทางสังคมในลำดับต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- โชติกา แห่มบันเทิง. (2565). การเปรียบเทียบประสิทธิผลของตำรับน้ำมันมหาจักรกับ 1% ไคโคลฟีแนคเจลลดอาการปวดในผู้ป่วยโรคลมปลายปัตคาศัญญาณ 4 หลัง. วารสารหมอยาไทยวิจัย, 8(2), 29-44.
- ภูริทัต กนกกังสดาล และคณะ. (2563). ประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาทาพระเส้นในการรักษาโรคข้อเข่าเสื่อมปฐมภูมิเปรียบเทียบกับยาครีมทาแก้ปวด : การศึกษาเปิดเผยแบบสุ่ม. วารสารเภสัชกรรมไทย, 12(3), 880-890.
- มนตร์ปาริย์ ณ ร้อยเอ็ด และคณะ. (2562). ประสิทธิภาพเบื้องต้นของยาทาพระเส้นเพื่อลดอาการปวดเข่าของผู้ป่วยโรคลมจับโปงแห่งเข้าทางการแพทย์แผนไทย. วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 17(3), 447-459.
- รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล และคณะ. (2550). องค์ความรู้จากงานวิจัยสมุนไพรไทย 10 ชนิด: กระชายดำ กวาวเครือขาว ขมิ้นชัน ขิง ขมิ้นขาว พริกไทย ไพล ฟ้าทะลายโจร มะขามป้อม มะระขี้นก. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี่.

- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์แผนทางเลือก. (2555). คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ (ตำราพระโอสถพระนารายณ์) ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2552). เศรษฐกิจสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด.
- สุนันทา ศรีโสภณ. (2560). การพิสูจน์ชนิดทางพฤกษศาสตร์ของเครื่องยาจันทน์เทศและจันทน์หอมด้วยวิธีโครมาโทกราฟีแบบชั้นบาง. วารสารการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก, 15(1), 3-13.
- อิระวัชร จันทระประเสริฐ. (2539). ยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่หมู่บ้าน : กรณีศึกษาศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน. เชียงใหม่: ธนบรรณการพิมพ์.
- Mc Closkey, D. (2006). *Bourgeois virtues*. Chicago: University of Chicago Press.
- Yoshimi, S. (1992). *Kuukan no Jitsen: Toshi Shakaigaku ni okeru Kuukan Gainen no Shakagaku no Frontier (The Frontier of Urban Sociology)*. Tokyo: Nihon Hyouron Sha.